

**INFORMAȚIE ETNOFOLCLORICĂ
ȘI
INTERPRETARE POETICĂ**

OLIMPIA VARGA

**INFORMAȚIE ETNOFOLCLORICĂ
ȘI
INTERPRETARE POETICĂ**

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2020

Colecția FILOLOGIE

Referenți științifici: Prof. univ. dr. Lucian Chișu
Prof. univ. habil. Raluca Felicia Toma

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VARGA, OLIMPIA

Informație etnofolclorică și interpretare poetică / Olimpia Varga. -

București : Editura Universitară, 2020

Conține bibliografie

ISBN 978-606-28-1081-8

39

82.09

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062810818

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2020

Editura Universitară

Editor: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021.315.32.47

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021.315.32.47 / 07217 CARTE / 0745.200.357

comenzi@editurauniversitara.ro

O.P. 15, C.P. 35, București

www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE.....	7
PREFAȚĂ (R.-M. Bârlea)	9
FILONUL INEPUIZABIL AL FOLCLORULUI ROMÂNESC.....	9
FOLCLORUL – CONSTANTĂ A LITERATURII ROMÂNEȘTI	15
INFORMAȚIE ETNOGRAFICĂ ÎN OPERA LUI MARIN SORESCU	57
UNIVERSUL CULTURII POPULARE ÎN OPERA LUI ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ	149
INDEX DE AUTORI.....	191
BIBLIOGRAFIE	195

CUVÂNT ÎNAINTE

George Călinescu observa că în literatura română pot fi cu ușurință determinate două direcții de valorificare a limbii românești, una pe care se așază cei care s-au preocupat în mod manifest de forjarea unei limbi literare scrise, o limbă precisă, aleasă, și uneori tehnică – și în această categorie s-ar înscrie oameni de cultură ca: Miron Costin, Titu Maiorescu, Tudor Vianu, am adăuga acum Ștefan Augustin Doinaș – și o direcție a valorificatorilor de limbă vorbită în care s-ar înscrie: Ion Neculce, Anton Pann, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, Tudor Arghezi, am mai adăuga noi George Călinescu, pentru inegalabila sa capacitate de a folosi întreaga limbă română și, pentru subiectul de față, Marin Sorescu.

Distincția pe care o opera George Călinescu depășește însă planul limbii, antrenând numeroase alte niveluri, cum sunt cele ale genului și speciei literare, a mijloacelor stilistice și chiar a subiectelor. Opțiunea pentru una sau cealaltă direcție se face spontan, nedeliberat, pe baza structurii intime a creatorului și orice încercare de a determina eventuale ierarhii valorice este sortită eșecului. Puși față în față reprezentanții celor două direcții dovedesc în mod indiscutabil că nu sunt unii mai profunzi, mai elevați, într-un cuvânt, mai valoroși decât ceilalți, chiar dacă judecători orbiți de prejudecăți au greșit uneori apreciind astfel.

Rațiunea pentru care am asociat în cadrul acestei lucrări doi poeți de facturi atât de diferite a fost intuiția – confirmată prin analize – că, raportați la folclor, ei se apropiau printr-o dimensiune comună. Această dimensiune este disimularea, camuflarea în planul major al adâncimilor, a unor idei sensibil diferite de planul aparențelor. La Marin Sorescu întrebările generale ale umanității se ascund în spatele unui particular obiectivat în cultura populară a unui popor, în timp ce la Ștefan Augustin Doinaș - sofisticatul eșafod al culturii universale servește ca suport pentru vâlstarele pururi tinere ale gândirii populare românești.

În primul rând, ceea ce îi distinge pe cei doi autori este mecanismul de asimilare al folclorului. În termenii lui Șt. A. Doinaș poezia lui corespunde, raportată la folclor, fenomenului de personanță, de răsunset, în timp ce poezia lui Sorescu se înscrie într-un alt proces, cel de relevanță. Apoi, ceea ce-i distinge în planul formei este expresia poetică, respectiv formula poetică adoptată și limba poetică utilizată.

Vârfuri ale poeziei moderne românești, plasați la altitudini greu de atins, considerați din perspectiva afinității lor pentru folclor, M. Sorescu și Șt. A. Doinaș sunt complementari, sunt doi luptători dispuși spate în spate, care luptă pentru o cauză comună, unul în armură medievală și altul în cămașă de cânepă, unul cu arcul de oțel și altul cu parul rupt din gard pentru a întreține focul sacru al poeziei românești.

Creatorii ambelor grupări, ca și operele lor, împreună, sintetizează marea varietate de manifestări pe care o cunoaște spiritul. Cei doi poeți despre care vorbim în paginile următoare reprezintă fețe diferite ale aceleași monede, valoarea unei monede neputând să favorizeze în nici un fel o față sau alta.

Autoarea

PREFAȚĂ

FILONUL INEPUIZABIL AL FOLCLORULUI ROMÂNESC

Astăzi diferența dintre cultura populară, considerată „minoră”, și cultura „majoră” a individualităților puternice se pune în alți termeni decât la începuturile cercetărilor de antropologie culturală.

Cartea pe care ne-o propune Olimpia Varga se întemeiază pe un adevăr de mult formulat în marile teorii ale culturii universale: o operă cultă este cu adevărat durabilă atunci când autorul ei are capacitatea de a valorifica în manieră proprie marile valori ale omenirii. Există totdeauna o relație subterană, pe cât de invizibilă, pe atât de puternică, între iraționalul formelor ancestrale de manifestare a reflecției asupra universului, pe de o parte, și logica creațiilor culturii moderne, pe de altă parte. În cazul culturii românești, folclorul literar este purtătorul unor reminiscențe antice de circulație universală, cu întruchipări locale, ca de obicei și ca peste tot, în lume. Cu deosebirea că în spațiul nostru spiritual această formă de literatură – populară, anonimă, tradițională – s-a prelungit foarte mult în epoca modernă. Mai mult chiar, alte domenii ale folclorului, precum muzica, artele figurative, coregrafia etc., continuă să se autogenerizeze cu mare forță, în paralel cu expresia cultă a acestor arte. O atare particularitate a relației cu folclorul mereu renăscut a fost remarcată de toți cei care

au zăbovit asupra istoriei noastre spirituale, de la Alecu Russo și Vasile Alecsandri, până la Tudor Vianu (în *Studii de literatură română*, 1965) sau Constantin Ciopraga (în *Personalitatea literaturii române*, 1973). Toți observă cum, în timp ce folclorul a dispărut complet în majoritatea țărilor din Europa și din lume, la noi este încă viu.

Cartea despre care vorbim aici tocmai asta urmărește: felul în care scriitori de mare anvergură, precum Ștefan Augustin Doinaș și Marin Sorescu, alături de mulți alții, reușesc să valorifice acest inepuizabil filon spiritual național, cu deschideri spre universalitate. Desigur, fiecare creator cult o face în felul său. Unii nici n-ar fi putut exista în afara contextului popular – este cazul lui Ion Creangă, în spațiul nostru spiritual. Alții însă își exersează puternice haruri creatoare prin reinterpretarea motivelor și temelor folclorice, pe de o parte, a mijloacelor de expresie, pe de altă parte. Se preiau, creator și subiectiv, elemente de limbă și stil, mentalități, conferite de *realia* etc.

Chiar dacă în studiile recente nu se mai vorbește despre folclor ca despre o cultură minoră, cum arătam mai sus, diferențele față de cultura modernă, personalizată, rămâne vizibilă. Ceea ce nu se vede decât prin subtile analize de text este permanenta revărsare a uneia spre cealaltă. Olimpia Varga descoperă sursele folclorice în opere de mare valoare din cultura majoră românească. Analiza celor două tipuri de scriitură poetică este plasată în context cultural românesc mai larg. Autoarea ține seama de epoca în care au apărut curentele autohtonizante, care au dat un nou suflu întoarcerii spre glia strămoșească – poporanismul, semănătorismul etc. George Coșbuc, Șt. O. Iosif, Octavian Goga, Al. Vlahuță, M. Sadoveanu au ilustrat, în maniere diferite, acest program. Se remarcă un paradox în acest sens: cu cât personalitatea scriitorului cult

este mai puternică, cu atât acesta se arată mai atașat de valorile creațiilor tradiționale autentice, a se vedea „cazurile” M. Eminescu, T. Arghezi, M. Sadoveanu, L. Blaga, ș.a. În celelalte arte, exemplele reprezentative ar fi Constantin Brâncuși, G. Enescu, ș.a. Desigur, perspectiva poate fi inversată.

Cu cât atenția acordată folclorului este mai mare, mai intim legată de structura creatorului cult, cu atât aceasta devine o personalitate mai puternică în sfera sa de creație.

În toate cazurile, indiferent de genul și specia abordată – poezie, teatru, proză – folclorul oferă, cum spuneam, nu numai un lexic mustind de înțelesuri și de sclipiri formale, nu numai structuri gramaticale măiestrit strunjite, ci și strategii pragmatico-stilistice, cadențe și ritmuri ale frazei poetice și, pe deasupra a tot și a toate, o filosofie de viață, un anumit mod de a percepe lumea. Altfel spus, cultura populară anonimă face parte integrantă din ființa marilor creatori de artă modernă.

Studiul despre care vorbim aici are, dincolo de prezentarea generală a panoramei literaturii culte românești, două axe principale: opera lui Marin Sorescu și opera lui Ștefan Augustin Doinaș.

Capitolul cel mai consistent, în economia lucrării, este consacrat poetului, prozatorului, dramaturgului, eseistului și traducătorului Marin Sorescu. Ceea ce se remarcă în personalitatea artistică a acestuia este tocmai dualitatea atitudinii față de lume și viață a țăranului român, așa cum apare ea ilustrată în producțiile folclorice. Este vorba în primul rând despre componenta optimistă, luminoasă a sufletului românesc, exprimată prin umor, mai ales în forma ironiei amare. În al doilea rând, este vorba despre tristețea metafizică exprimată prin „dor”, prin reacțiile față de tot ce înseamnă „trecere”, rău cu origini

obscure. Acestea sunt două fețe ale aceluiași întreg și caracterizează foarte bine „fîrea” omului simplu, al exponentului României profunde. G. Călinescu, citat de autoare, remarcase foarte bine capacitatea imensă a lui M. Sorescu de a sesiza pulsul umorului în lucrurile mărunte, precum și sensibilitatea poetului față de tot ce înseamnă suferință, necunoscut etc. Vladimir Streinu îl așază pe M. Sorescu în descendența scriitorilor care profesază misterul, ca L. Blaga, de exemplu, arătând că ambii poeți cunosc foarte bine mecanismele mitului și pe cele ale folclorului.

Incantațiile din *Este pămînt*, care valorifică tema creației, folosind figura Meșterului Manole, sau atmosfera de vrajă din *La Liliaci* confirmă asemenea aprecieri, alături de multe alte particularități de formă și de conținut ale scrierilor sale.

O altă perspectivă în valorificarea fondului folcloric național este aceea cultivată de Ștefan Augustin Doinaș. Autorul *Mistrefului cu colți de argint* completează lunga serie de scriitori culți care vizează în mod creator valorile perene ale tradiției, dar într-o manieră cu totul personală. Neoclasicismul său îl apropie de Al. Philippide, ceea ce înseamnă că reminiscentele folclorice sunt foarte discrete. Dorința de ordine, de armonie dusă până la rigorile geometriei, îl fac pe poetul modern să caute ritmurile ample și grele ale baladei populare. Pe de altă parte, temele grave sunt cele tratate în baladele sale. Tema timpului, de pildă, sună cadențat, ca mecanismul unui ceasornic vechi, în versurile lui Șt. A. Doinaș:

„Un ceas ne dă mereu mai mult ca altul”

(*Copacul*)

Urâtul, dorul, zidirea, trecerea, creația, nașterea sunt temele predilecte tratate de manieră clasicizantă, dar

motivele sunt de tip folcloric: copacul, floarea, iarba, cerul, ulciorul, fântâna, pădurea, ș.a.m.d.

Așadar, infuzia de folclor național, mai discret sau mai vizibil apropiat, este rețeta magică a unor creații culte de mare forță în cultura românească modernă.

Conf. Univ. Dr. Roxana Magdalena Bârlea
ASE București
Université Aix-Marseille, France

FOLCLORUL – CONSTANTĂ A LITERATURII ROMÂNEȘTI

„Nici o literatură puternică, sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decât determinată ea însăși, la rândul ei, de spiritul aceluia popor, întemeiată adică pe baza largă a geniului național ... Fără îndoială, există talente individuale, dar ele trebuie să intre cu rădăcinile în pământ, în modul de a fi al poporului lor, pentru a produce ceva permanent”.¹

Dacă admitem că există o istorie obiectivă și ireversibilă a umanității, concepută ca o înșiruire de evenimente plasate pe axa timpului fizic, atunci trebuie să admitem și existența unei istorii subiective, reversibilă prin actualizările pe care le realizează memoria și plasate în câmpul timpului cultural. În aceste condiții, putem afirma că literatura unui popor este un autoportret colectiv, un amplu tablou în mișcare, cu determinări istorice speciale, care au prezentat omul și firea lui în chipuri diferite și au generat vetre folclorice cu o atmosferă specifică. În țara noastră există multe zone geografice ale literaturii cu continuitate începând chiar de la vechile vetre folclorice. Se poate afirma, de fapt, că nu există literatură națională care

---

¹ Mihai Eminescu, *apud* Constantin Ciopraga, 1973, *Personalitatea literaturii române*, Iași: Editura Junimea, p. 11.

să nu aibă legătură cu istoria și folclorul, cel puțin în anumite etape ale dezvoltării ei, fie că este vorba despre o literatură cu existență milenară, fie de literaturi mai noi.

Fiecare literatură națională are o înclinare spre absorbția și elevarea expresiei folclorice spre un anumit gen sau genuri și o anumită atmosferă poetică, cultivate local cu predilecție și ridicate la imaginea unui univers specific.

Un univers folcloric literar specific apare în zona Sud-Estului Europei, cu infiltrări până în Europa Centrală, un univers diferit de cel scandinav sau din Europa Occidentală, Meridională. Folclorul românesc se înscrie în blocul regional al popoarelor din Sud-Estul Europei, între care circulă motive și teme comune, explicabile prin același spațiu geografic, prin același destin istoric, prin aceleași atitudini protestatare împotriva stăpânirii turcești și a asupririi boierești. Eroii și eroinele sunt din masa mare a poporului, trăind în mijlocul naturii prietenoase, adăpost și alean fiindu-le, de obicei, codrul și muntele sau stepa nemărginită, cântând din instrumente simple populare, fluiet și cobză, guzlă și cimpoi.

Nu i se poate contesta folclorului nostru, prin înaltele valori etice pe care le cuprinde și prin alesul lui veșmânt artistic, interesul pe care îl trezește peste hotare din epoca lui Vasile Alecsandri și până astăzi.

De-a lungul zbuciumatei sale istorii, poporul român și-a creat una din cele mai frumoase și mai bogate literaturi populare ale lumii. Sub „*petecul nostru de cer*”, în interiorul arcului carpatic sau pe versantele exterioare până la Dunăre, poporul român și-a călît ființa în vâltoarea luptelor, pentru libertate și dreptate, pentru scuturarea cătușelor robiei, în care vitregia vremurilor l-a ferecat cu atîta cruzime. Creația s-a lovit de obstacole imense, precum amînarea, reluarea, temporizarea silită etc., iar lipsa

condițiilor pentru o literatură cultă, a dus la dezvoltarea lentă a uneia dintre cele mai compacte creații folclorice și, astfel, se poate spune că aceasta a reprezentat mult timp conștiința de sine a poporului român. În creațiile sale, el și-a cântat vitejii căzuți în lupte, frumusețea țării, dragostea de patrie, munca, leagănul în care și-a petrecut zilele copilăriei, codrul cu apele, munții cu văile, oile și carul cu boi, deznădejdea și încrederea, dragostea și durerea, bucuria și moartea. Realitățile naționale freamătă în toate producțiile noastre folclorice, fapt care l-a determinat pe Stolnicul Constantin Cantacuzino - și mai târziu pe Nicolae Bălcescu – să considere folclorul ca unul din izvoarele esențiale ale științei istorice.

Alecu Russo acordă o atenție deosebită poeziei populare și ne comunică informații prețioase despre „*relațiile noastre politice și comerciale (...) o largă prescriere de starea materială, de obiceiurile vieții intime și de organizarea socială a Principatelor*”.²

Russo identifică în folclor principalul fundament al literaturii naționale, observând în *Cugetări* că „*izvorul adevărat al literaturii*” se află în „*tradițiile și obiceiurile pământului, unde stau ascunse însă și formele și stilul și de-aș fi poet, aș culege mitologia română care-i frumoasă ca și cea latină sau greacă*”.³

Este un adevăr de netăgăduit faptul că pentru literatura română creația populară a fost piatra de temelie a unei literaturi autohtone originale, a oferit modele și a creat specii literare, însemnând o școală de creație pentru toți marii scriitori. Folclorul a generat la români un stil cu un

---

² Alecu Russo, 1959, *Scrieri alese*, București: Editura Tineretului, p. 248.

³ *Ibidem*, p. 3.

pronunțat caracter de clasicitate, explicabil prin faptul că literatura română nu a beneficiat – ca alte literaturi – de modelele Clasicismului și Renașterii, deși n-a rămas cu totul străină de impulsurile de la Atena, Bizanț și Roma, și s-a instalat pe temelile generoase ale unui clasicism folcloric.

Tudor Vianu, vorbind despre originalitatea contribuției culturale a românilor, evidențiază mai întâi faptul că, pe când în alte culturi folclorul a încetat de a mai fi o funcțiune activă, iar scriitorii epocilor mai noi au întrerupt contactul cu inspirația populară *„la români producția literară populară este încă activă, iar marii noștri scriitori ai secolului al XIX-lea și al XX-lea au aflat în această producție unul din izvoarele lor principale”*.⁴

Opera marilor creatori ai literaturii române ne confirmă această idee și, mai mult decât atât, aproape toți scriitorii au lăsat mărturii directe despre strânsa lor legătură cu folclorul.

Mihail Sadoveanu mărturisea că *„civilizația, portul și datina de acum zece mii de ani subzistă încă”* și că a găsit în creația populară *„elemente de valoare diamantină”*, care s-au răsfrânt în opera lui.

„Puțin îi lipsește lui Sadoveanu pentru a fi un creator de mituri în secolul al douăzecilea. Ca să-l pricepi cum se cuvine, trebuie să-l urmezi în mentalitatea sa folclorică de personaj cu un acut fior al eternității.” În *Noaptea de Sînzîiene*, din primele pagini, se conturează motivul mitologic: *„acela care tulbură ordinea multimilenară și nu se apropie de pădure ca de un loc sacru, nu poate fi decât dușman și tratat ca atare. (...) Pe lângă duhuri malefice,*

---

⁴ Tudor Vianu, 1965, *Studii de literatură română*, București: Editura Didactică și Pedagogică, p. 561.

pădurea conține, în arcanse obscure, forțe vitale regeneratoare.” (...)

„Păduratic este și astralul Blaga, care sub toridul Soare iberic, are nostalgia pădurilor de acasă. Îndărătul umbrei se prefigurează misterul generator de mituri.”⁵

În general, opera personalităților înalt reprezentative ale artei românești – de la Alecsandri la Eminescu, Creangă, Sadoveanu sau Blaga, și, de aici, la Enescu sau Brâncuși, au legături atât de intime cu folclorul, încât unii cercetători au văzut în osmoza artei culte cu cea populară o trăsătură distinctivă a culturii noastre. De fapt, cultura română se află în situația deloc obișnuită – poate unică (cel puțin în Europa) - de a perpetua până astăzi manifestări ale culturii populare, în forme autentice, tradiționale, care coexistă de câteva secole cu formele cele mai evolute ale „*culturii majore*” (după expresia lui Lucian Blaga).

Apărută relativ târziu, în raport cu vechimea milenară a culturii și literaturii populare, având ca piatră de temelie creația populară și coexistând cu aceasta timp îndelungat, „*cultura majoră*” a suferit influențe masive din partea celei dintâi, încât nu există epocă literară care să nu ilustreze, într-un fel sau altul, modul cum elementele folclorice au fost preluate, prelucrate, asimilate, integrate sau sublimate în creația cultă.

În îndelungata coexistență a celor două tipuri de culturi, schimburile au fost reciproce. La un anumit moment istoric, ele nici nu erau diferențiate, cultura feudală românească, de exemplu, fiind destul de omogenă. Ulterior, când diferențierea s-a produs suficient de net, adică la începuturile culturii românești moderne, procesul a avut

---

⁵ Constantin Ciopraga, 1973, *Personalitatea literaturii române*, Iași: Editura Junimea, p. 94.

mai ales direcția de la folclor spre literatura cultă, de autor. În sfârșit, când creatorii populari dobândesc accesul la învățătură, operele de autor sunt însușite, asimilate, transmise oral în colectivitățile tradiționale, folclorizându-se.

În condițiile contemporane, raportul artă populară – artă cultă se complică și mai mult, deoarece creatorii așa-zis populari au foarte clară conștiința tipului special de artă pe care-l practică, a naturii sale specifice, a diferențelor față de arta „cealaltă”, de care, paradoxal, au încercat să se apropie cât mai mult.

Astfel, a existat un fenomen foarte interesant reprezentat de „*poeții-țărani*” sau de „*țăranii-poeți*”, ale căror producții poetice sunt scrieri individuale, uneori tipărite, rareori sincretice, păstrând mai mult sau mai puțin șabloanele poeziei populare tradiționale.

Pe de altă parte, literatura de autor nu a abandonat contactele cu literatura populară, inspirația folclorică fiind unul dintre cele mai evidente elemente de continuitate din literatura română de la începuturi și până azi. De la Varlaam la Sadoveanu și până la epoca actuală, urechea unui rafinat va distinge, nu fără emoție, o rezonanță colectivă. Fiecărei epoci și chiar fiecărui autor în parte – în măsura în care este vorba despre personalități marcante – îi este proprie o anumită viziune asupra folclorului.

De la integrarea genuină în textul scris al cronicilor lui Grigore Ureche și Ion Neculce a unor proverbe sau zicători, la interesul deliberat, conștient, arătat folclorului de către romanticii generației de la 1848, este un drum apreciabil, iar de la versificările în manieră populară ale celui dintâi culegător de folclor, Alecsandri, până la sublimarea estetică și filosofică pe care materialul folcloric